

Duše a pohyb / Život a duše / ARCHÉ a pohyb (a život) / Předmětnost a pohyb (život) / Zpředměťňování a pohyb

Aristotelés nejspíš jako první přisoudil duši všemu živému (rostlinám duši vegetativní, jak se to potom ve středověku všeobecně uplatnilo, živočichům duši animální a člověku duši duchovní, tedy ducha – latinsky se pak odlišovala duše – anima od ducha – animus). Tím však byla duše odepřena tomu, co se za živé, za živou bytost nepovažovalo. V tom však byly názory rozdílné. Nejstarší filosofové považovali již ARCHÉ za živoucí a proto za zdroj života všeho živého (tak jako ARCHÉ byl vůbec zdrojem, kořenem všeho). Novověk – především ústy Descartovými – odepřel duši jak rostlinám, tak živočichům; duše pak byla přisouzena jen člověku (ponechme stranou ještě starší diskuse o tom, mají-li duši i ženy), ale byla – alespoň Descartem – redukována na myšlení (přesněji „věc myslící“, res cogitans). Posléze moderní psychologie zamítla a popřela i samu „duši“ a raději mluví o tzv. duševních jevech. To vše bylo ovšem předznamenáno tím, že řecká pojmovost se vyznačovala zpředměťňováním všeho, k čemu se pojmově vztáhla. K tomu ovšem došlo pod sugestivním vlivem geometrie a geometrického myšlení – a teprve časem, nikoli hned. Můžeme tedy ještě u prvních filosofů najít jakési reliktu ještě nezpředměťňovaného (resp. nezpředměťňujícího) chápání toho, co se filosofům jevilo jako původní a prvotní. Tak např. již u Anaximandra zjišťujeme odmítnutí jakékoli identifikace ARCHÉ s čímkoli, s čím se setkáváme jako s předmětným jsoucnem (tedy třeba vodou nebo vzduchem, nebo později – u Hérakleita – ohněm, kde však už začínají složitosti, neboť oheň byl zpředměťněn až v interpretaci Empedoklově, a to jako „mrtvý“ prvek, STOICHEION). Hérakleitos také podtrhuje, že kromě toho, co můžeme mít „před“ sebou, je tu také to, co „před“ sebou mít nemůžeme, protože to je „kolem“ nás, takže nás to obklopuje a objímá (sloveso PERIECHEIN najdeme ostatně nejen u Hérakleita). Těmto reliktům, které by se někomu mohly jevit jako předpojmové a tedy předfilosofické (pak ovšem je třeba zkoumat také, proč se tak mohou jevit, neboť jde o samo chápání filosofie a jejího úkolu), učinili velmi tvrdě konec Eleaté s Parmenidem a jeho Žákem Zénónem v čele, a to tím, že zamítli a popřeli nejen živoucnost a život „Jednoho a Všeho“, ale dokonce i jakýkoli jeho pohyb, jakoukoli hybnost. A tak se pro další filosofy, kteří viděli, že by to byl konec vší filosofie, otevřela otázka, kde se tedy ve světě „pravé skutečnosti“ (eventuelně „pravých skutečností“, neboť ani pluralitu nebylo možno zcela popřít nebo aspoň vytěsnit) bere pohyb a proměnlivost. Je charakteristické, že třeba Platón si neváhal užít mýtu právě při této příležitosti (a to mu Aristotelés tvrdě kriticky vytýkal; vytýkal mu ostatně i jeho druhý zdroj pohybu, totiž jakýsi věčný beztvary tok (kteroužto myšlenkou šel Platón jakoby ještě před Anaximandra nebo alespoň zpět k němu, ale v naprosto radikálním chápání). Řešení, které sám Aristotelés podává, je však pseudořešením, neboť mytického Demiurga pouze rozkouskuje – po vzoru atomistů – na maličké hybné „čertíky“, kteří tlačí možnosti k uskutečnění, tj. k zacílenému pohybu.

(Písek, 020902-1.)